

MÜRÂFAA

ni mahkemelerde uygulanmak üzere Avrupa kanunlarından iktibas edilmek suretiyle muhâkeme usulü alanında usul nizamnâme ve kanunları hazırlanmıştır. Medenî yargılama usulüyle ilgili ilk düzenleme 10 Rebülâhîr 1278 (15 Ekim 1861) tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Ticârîyye Nizamnâmesi'dir. Daha sonra hukuk ve ticaret mahkemelerinde uygulanmak üzere daha genel bir yargılama kanunu niteliği taşıyan ve bazı maddelerinde *Mecelle*'ye atıflarda bulunan 2 Receb 1296 (22 Haziran 1879) tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Hükûkîyye Kânûn-ı Muvakkatî çıkarılmıştır. 1278 (1861) tarihli nizamnâmenin bazı maddelerini yürürlükten kaldıran bu kanun, zaman zaman değişikliklere uğramak suretiyle 4 Ekim 1927 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Bu kanunla ilgili olarak Şûrâ-yı Devlet tarafından tanzim edilen mazbata-dan, kanunun yapılışında daha önce *Mecelle Cemiyeti*'nce hazırlanan 301 maddelik lâyihadan ve 1807 tarihli Fransız Medenî Yargılama Usulü Kanunu'ndan yararlandığı anlaşılmaktadır. Bazı nizamnâmeler istisna edilirse ceza yargılamasıyla ilgili tam ve etraflı ilk usul kanunu, 27 Cemâziyelâhîr 1296 (17 Haziran 1879) tarihli Usûl-i Muhâkemât-ı Cezâiyye Kanunu'dur. Bu kanun, 1808 tarihli Fransız Usûl-i Muhâkemât-ı Cezâiyye Kanunu'nun tâdil edilmiş bir tercümesi olup çeşitli hükümleri zaman zaman değiştirilerek 20 Ağustos 1929 tarihine kadar uygulanmıştır.

Kanunlaştırma alanındaki bu gelişmelere paralel olarak mahkemelerin yargı faaliyetini yürütürken takip edecekleri şekil ve usule dair kuralları düzenlemek üzere oluşan yeni hukuk dalına, Avrupa'dan iktibas yoluyla hazırlanan kanunların adlarının ve ayrıca Batı hukuku terimlerinin etkisiyle "muhâkeme / mürâfaa hukuku", "muhâkeme / mürâfaa usulü hukuku", "usul hukuku" gibi adlar verilmiştir. Böylece muhâkeme ve mürâfaa kelimeleri bir hukuk dalını ifade eden geniş bir terim anlamı kazanmakla birlikte, bunların "yargılama" mânasında da kullanılmasına devam edilmiştir. Ancak İslâm ülkelerinde geleneksel muhâkeme şekli sadece sözlü iken yeni oluşan hukuk sisteminde ayrıca yazılı muhâkeme ve karma muhâkeme (hem sözlü hem yazılı muhâkeme) şekillerine yer verilmiş, genel muhâkeme şekli yanında formaliteleri oldukça az olan "basit muhâkeme", seri muhâkeme adı altında özel muhâkeme şekilleri kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "hkm", "hşm", "rfa" md.leri; *Tacü'l-'arûs*, "hkm", "hşm", "rfa" md.leri; *Kâmûs Tercümesi*, III, 264; IV, 243, 267; *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1296, 1306, 1318; Ebû Yusûf, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1405/1985, s. 313-362; Şâfiî, *el-Üm*, VI, 207, 216, 218-221, 233; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Kahire 1909, s. 53-81, 192-197; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 320; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 13, 39, 102; VII, 207; IX, 38, 55-56, 69; X, 218; XVI, 60, 93-94; XVII, 90; XIX, 3-5; a.m.f., *el-Uşûl* (nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî), Haydarâbâd 1372 → Beyrut 1393/1973, s. 73; Sadrüşşehîd, *Şerhu Edebi'l-kâdi* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1397-98/1977-78, I, 256-258, 321; II, 82, 316-329; III, 202; Kâsânî, *Bedâ'i'*, III, 239; IV, 102; VI, 33; VII, 9, 14, 25, 46, 56, 85, 236; İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 47, 53, 162; İbn Ebü'd-Dem, *Edebü'l-kazâ'* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1404/1984, I, 360, 372, 440; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyinü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, II, 117, 171; III, 22, 229; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuğu'l-hükmiyye*, Kahire 1317, s. 11, 24, 70, 93, 102, 176; a.m.f., *İ'lâmü'l-muvakkî'in* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1973, I, 85, 90; Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebşirâtü'l-hükkâm* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1406/1986, tür.yer.; Alâeddin et-Trablûsî, *Mu'inü'l-hükâm*, Kahire 1310, tür.yer.; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 256; IV, 303; V, 13, 405; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 398; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, III, 138; V, 70, 207; Abdurrahman Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, Beyrut, ts. (Dâru ih-yâi't-türâsî'l-Arabî), I, 332, 370, 625, 732; *el-Fetâva'l-Hindiyeh*, I, 514; IV, 529; VI, 374; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, IV, 107, 317, 488; *Mecelle*, md. 2-100, 1827; Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I-IV, tür.yer.; Sarkis Karakoç, *Usûl-i Muhâkeme-i Şer'iyye (Taşhiyeli)*, İstanbul 1339, s. 3-8; Siddık Sami Onar – Mustafa Reşit Belgeşay, *Adliye Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul 1944, s. 3, 71, 80-83; Tahir Taner, *Ceza Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1955, s. 14-15; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Yargılama Usulleri*, Ankara 1955, s. 11; Coşkun Yöçek, "Savcılıkların Avrupa Hukukunda Gelişmesi ve Türkiye'de Kuruluşu", *Sabri Şakir Ansay'ın Hatırasına Armağan*, Ankara 1964, s. 35-36; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedid*, Dimaşk 1965, I, 202; II, 918; Fahrettin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1979; a.m.f., *İslâm İcrâ ve İflâs Hukuku*, İstanbul 1990, s. 33, 106, 119, 125, 136-139, 193-194, 203-206; Nâsir b. Akil b. Câsir et-Turayfî, *el-Mürâfa'âtü's-ser'iyye*, Riyad, ts., s. 12-13; Bakı Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Ankara 1980, II, 1287-1301; IV, 3361-3368; Hamdî Abdülmün'im, *Divânü'l-mezâlim*, Kahire 1983, s. 212; Abdülkerîm Zeydân, *Nizâmü'l-kazâ' fi şer'i'atü'l-İslâmiyye*, Bağdad 1984, s. 115-290; Bilmen, *Kamus*², III, 91, 95-96, 328, 432-433, 426, 437-438; VIII, 82; Zâfir el-Kâsimî, *Nizâmü'l-hüküm fi şer'i'atü'l-İslâmî*, Beyrut 1407/1987, II, 437-642; Muhammed ez-Zühaylî, *Târîhu'l-kazâ' fi'l-İslâm*, Dimaşk - Beyrut 1415/1995, s. 450-520; Ekrem Buğra Ekinci, *Tanzimat Sonrası Osmanlı Hukukunda Kanun Yolları* (doktora tezi, 1996), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; "İşbât", *Mu.F.*, I, 232-249; "Huşûmet", XIX, 126-127; Şefik İsmâil, "Usûlü'l-muhâkemât", *el-Meusu'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2000, II, 650-655.

FAHRETTİN ATAR

MÜRÂHİK

(المرهق)

Ergenlik dönemine
yaklaşmış çocuk
anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "yaklaşmak, yetişmek, vakti gelmek" mânalarındaki **rehak** (**ruhûk**) kökünden türeyen **mürâhik** kelimesi "ergenlik çağına yaklaşmış çocuk" demektir; bu durumdaki kıza **mürâhika** denir. Fıkıh terimi olarak mürâhik, ergenlik (bulûğ) çağının alt ve üst yaş sınırları arasında bulunup henüz kendisinde tabii bulûğ belirtileri görülme-yen kimseyi ifade eder. Bu döneme **mürâheka** adı verilir. Bazı âlimler mürâheka kelimesinin yalnız erkek çocuk için kullanılabileceğini, aynı durumdaki kız çocuğuna **mu'sır** deneceğini belirtmiştir (İbn Hacer el-Heytemî, VIII, 325). Bulûğ çağının alt ve üst sınır yaşları konusunda görüş birliği olmadığından fakihlerin mürâhik ve mürâhika tanımı da farklılık gösterir. Meselâ erkekler için ergenlik döneminin alt sınırını dokuz yaşın sonu olarak kabul eden Mâlikî ve Şâfiîler'e göre on yaşında olup kendisinde ergenlik belirtileri görülme-yen erkek çocuk mürâhik sayılırken aynı sınırı on iki yaşın sonu kabul eden Hanefîler'e göre henüz mürâhik değildir. Kız çocuğu için ergenlik döneminin alt sınırının dokuz yaş olduğu hususunda görüş birliği vardır. Bazı kaynaklarda erkekler için on-on beş, kızlar için dokuz-on beş yaş arasının mürâheka dönemi olduğu belirtilmektedir (Ebü'l-Bekâ, s. 871).

"Kişinin dinî - hukukî hükümlere muhatap olmaya ve kendi fiiliyle hak ve borçlar meydana getirmeye elverişliliği" anlamına gelen edâ ehliyetinin tam olarak varlığının kabulü için temyiz kudretinin bulunması yanında bâliğ (ergen) ve bazı hukukî işlemler bakımından ayrıca reşid (ergin) olma şartı aranır. Mürâheka çağı edâ ehliyeti yönünden insan hayatının devreleri için yapılan tasnifte özel bir dönem kabul edilmez, temyiz sonrası ve bulûğ öncesi dönemin son bölümünün oluşturur; dolayısıyla mürâhik, gerek dinî ve cezaî sorumluluk gerekse kendi fiiliyle haklar ve borçlar meydana getirebilme açısından mümeyyiz küçüğün hükümlerine tâbidir (bu hükümler için bk. ÇOCUK; EHLİYET). Bununla birlikte mürâheka kavramı bulûğ iddiasının kabulü yahut reddi konusunda ve bulûğa oldukça yakın bir çağda bulunması sebebiyle mürâhik için hususi hükümlerin öngörüldüğü hususlarda özel bir öneme sahiptir.

Kişinin bulûğa erdiği iddiasının kabul edilmesi ahvâl-i şahsiyye açısından onu yeni bir statüye intikal ettirir ve önemli hukukî sonuçlar doğurur. Bu sebeple böyle bir iddianın kabulü için belirli ölçülerin konmasına ihtiyaç duyulmuştur. Mürâhik veya mürâhikanın açtığı bulûğu tesbit davasının dinlenebilmesi için yaşının en az ergenlik döneminin alt sınırına varmış olması gerekir. Eğer hâkim mürâhik veya mürâhikanın dış görünüşüne bakıp bünyesinin bu iddiayı doğruladığı kanaatine varırsa talebi kabul eder, aksi halde reddeder. Bulûğun bu şekilde karar altına alınmasından bir süre sonra kişi o tarihteki beyanının doğru olmadığını iddia edip geçen süre içindeki hukukî tasarruflarını iptal ettirmek isterse bu iddiası dikkate alınmaz (*Mecelle*, md. 988-989, 1577). Ergenliğin üst yaş sınırına ulaşan mürâhik ve mürâhika fiilen bulûğa ermemişse hükmen bâliğ kabul edilir. İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre bu yaş erkek ve kızlar için on beştir (ayrıca bk. BULÛĞ).

Kural olarak mümeyyiz küçük hükümlerine tâbi olmakla birlikte eğitim amacıyla veya kolaylaştırma ve ihtiyat yolunu tutma gibi ilkelere dayanarak bazı hususlarda mürâhik ve mürâhika için özel hükümler öngörülmüştür. Bunların başlıcaları şunlardır: Yetişkinlere farz olan ibadetleri yerine getirmeleri halinde onlar için bu nâfile ibadet yerine geçer. Mürâhikin kendi akranı olan çocuklara imamlık yapması câizdir. Başlamış olduğu hac ve oruç ibadetini tamamlaması gerekli olmadığı gibi bozması halinde kazâ etmesi de gerekmez. Ergenlik dönemi öncesi yapılan hac bir ibadet olarak sahih görülse de ergenlik sonrasındaki hac yükümlülüğünü kaldırmadığı için ergenlikten sonra yeniden hac yapması gerekir. Mürâhik iken hac için ihrama giren bir kimse Arafat'ta vakfeden önce bulûğa ererse İmam Şâfiî'ye göre ihramlı olarak vakfede durması halinde bu hac farz yerine geçer. İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise bu hac nâfile olur, ancak mîkâta dönüp ihramını yenilirse farz olan hac yerine geçer. Ezanı yetişkinlerin okuması evlâ olmakla birlikte mürâhikin okuduğu ezan da yeterli olur. Bir yetişkinle bir mürâhik namazda birlikte saf oluşturabilir. Kadınların erkeklerle aynı safta bulunması konusunda Hanefî mezhebinde mürâhika kadın gibi kabul edilir. Mürâhikanın örtünmesi ve avret yerlerine bakılması konusunda yetişkin kadınlar gibi mütalaa edilmesi yönünde görüşler bulunduğu gibi bazı fakihler, yetişkin kadının mahremi

olmayan yetişkin erkek yanında örtmesi gereken yerleri mürâhik yanında da örtmesi gerektiği kanaatindedir. İslâm âlimlerinin çoğunluğu, yetişkin bir kadının uzak bir yolculuğa çıkarken yanında mahremi olan mürâhik bir erkeğin bulunmasını yeterli görür; Hanbelîler ise bâliğ olmasını şart koşar. Mürâhik erkek veya kız vefat ettiğinde yetişkinler gibi kefenlenir. Genel kabule göre fakir doyurmak suretiyle ödenecek kefarette mürâhika çağındakilerin doyurulması yeterlidir. Yine bazı fakihler nikâh sözleşmesinin geçerliliği için iki mürâhikin şahitliğinin yeterli olacağını belirtirler. Bulûğ çağına yaklaşan kız çocuklarının fiziksel gelişimini ifade eden **müşte-hât** terimi Hanefîler'in çoğunluğuna göre ancak ergenlik döneminin alt sınırına ulaşmış kızlar (mürâhika) için kullanılabilir; diğer fakihler ise bunun coğrafi şartlara göre daha küçük yaşta haklarında da kullanılabileceği kanaatindedir. Yukarıda belirtilen ilkelere hareketle müşte-hât da özellikle mahremiyetle ilgili meselelerde mürâhika gibi düşünülmüştür.

Öte yandan insanın gerek ruhî gerekse bedenî açıdan en hızlı gelişmeleri yaşadığı mürâhika çağında inat, ebeveyn ve öğretmene karşı gelme, özgürlüğe aşırı meyletme, tartışma ve her şeyden şüphe duyma gibi özellikler ön plana çıktığından bu dönemdeki eğitim daha fazla sabır, dikkat ve özen gerektirmektedir. Eğitim konusunda eser kaleme alan bazı İslâm âlimleri de bu hususa dikkat çekmişlerdir (bk. ÇOCUK; TÂLİM ve TERBİYE).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "rhk" md.; *et-Ta'rifât*, "mürâhik" md.; Buhârî, "Cihâd", 74; Ebû Dâvûd, "Şalât", 26; Tirmizî, "Mevâkîr", 182; Cessâs, *el-Fuşûl fi'l-usûl* (nşr. Uceyl Câsim en-Neşemî), Küveyt 1414/1994, II, 74-75; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *eş-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1344, I, 320; Serahşî, *el-Mebsût*, I, 138, 211, 243; II, 73, 142; III, 153; V, 218; X, 120; XXX, 106, 107; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), III, 239; V, 88, 150; VI, 453; VII, 277; Üsrüsenî, *Câmi'u ahkâmî's-sığâr* (nşr. Ebû Mus'ab el-Bedîr - Mahmûd Abdurrahman Abdülmün'im), Kahire 1994, I, 47-48, 62, 92, 106, 177-178, 203; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* (nşr. Muhammed el-Mu'tasim-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1417/1997, IV, 411-433, 448-451; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Kahire 1315, VII, 103, 197; VIII, 325, 390; IX, 6; Şirbinî, *Muğnî'l-muhtâc*, I, 462; III, 130; IV, 144, 146; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, I, 58, 85, 89, 160, 274, 275, 340, 540, 542; II, 162, 190, 214, 254; IV, 343, 362; V, 61; VI, 438-440; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 871; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, I, 273; II, 281-283; III, 141; *Mecelle*, md. 986-989, 1577; Bilmen, *Kamus*², II, 7; Abdülkerîm Zeydân, *el-Veciz fi usûl'l-fık'h*, İstanbul 1979, s. 67, 75-77; Muhammed Cemâleddin Ali Mahfûz,

et-Terbiyetü'l-İslâmiyye li't-tıfl ve'l-mürâhik, Kahire 1986, s. 9-13; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Beyrut 1989, I, 595-597; VI, 28, 36; Muhammed es-Seyyid Muhammed ez-Za'belâvî, *Terbiyetü'l-mürâhik beyne'l-İslâm ve 'ilmi'n-nefs*, Riyad 1414/1994, s. 15-19; *Mu.F*, VIII, 197; XXXVI, 338-340; XXXVII, 312-315.

NİHAT DALGIN

MÜRÇİE

(المرحنة)

İslâm'ın

ilk dönemlerinde ortaya çıkıp
ılımlı ve uzlaşmacı fikirleriyle tanınan
itikadî ve siyasî fırka.

Mürçie kelimesinin "ertelemek, sonra-ya bırakmak" anlamına gelen **ircâ'** veya "beklenti içinde olmak, ümit etmek" mânasındaki **recâ'** kökünden geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüşse de kelimenin, aslı harflerinin sonuncusu hemze olan **ircâ'**dan türemiş olduğu fikri tercih edilmektedir. Bunun yanında, aslı harflerinin sonuncusu vâv olan **recâ'** kökünden **ircâ'** kalıbında kullanıldığında birinci anlamın değişmediği konusunda da ittifak vardır (*Lisânü'l-²Arab*, "rc²e", "rcv" md.leri). Çeşitli tanımları yapılan Mürçie, siyasî ve itikadî bir fırka olarak Hz. Osman ve Ali başta olmak üzere, büyük günah işleyenlerin durumlarını Allah'a bırakıp, mânevî sorumlulukları hakkında fikir beyan etmeyen topluluklara verilen ortak bir isimdir. Bu arada "amelleri niyet ve inançtan sonraya bırakanlar", "büyük günah işleyenlere ümit verenler" veya "imani sırf dille ikardan ibaret görenler" şeklinde tarifler yapılmışsa da bunların imanla ilgili fikirleri sebebiyle Mürçie'yi karalamak amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Mürçie'nin ortaya çıkışında etkili olan sebeplerin başında Hâricî zihniyeti, Emevî-Hâşimî çekişmesi, Emevîler'in politik ve ekonomik siyaseti, kentleşme sürecinin doğurduğu siyasal, ekonomik ve toplumsal problemler yer almaktadır. Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra gelişen olaylar, Cemel ve Siffin savaşları, Hakem Vak'ası, ayrıca büyük günah işleyenleri ve kendi dışındaki müslümanları tekfir eden, devlet geleneğine sahip bulunmayan ve medenî hayata alışmamış olan Hâricîler karşısında bütün müslümanların eşitliğini ve medenî hayatı savunan ılımlı ve uzlaşmacı bir zihniyetin doğması kaçınılmaz bir sonuçtu. Bu durumda karşıt bir grup niteliğinde Arap olmayan müslümanların temsil ettiği zihniyetin adı Mürçie olmuştur.